

PARTIA KOMUNISTYCZNA W POLSCE

struktury - ludzie - dokumentacja

pod red. Dariusza Magiera, Lublin – Radzyń Podlaski 2012

MARCIN ŻUKOWSKI

Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Gdańsku

Komitet Wojewódzki PZPR w Gdańsku w pierwszym roku istnienia (grudzień 1948 – grudzień 1949 r.). Struktura organizacyjna i działacze

Zjednoczenie było konieczne. Gdyby do niego nigdy nie doszło, cały interes mógłby się rozpaść.

Józef Cyrankiewicz¹
Warszawa, 4 maja 1967 r.

Badana nad tematyką związaną z funkcjonowaniem PZPR – dominującej partii politycznej w powojennej Polsce prowadzone były jeszcze w okresie przed 1989 r. Specyfika ustrojowa powodowała, że historią najnowszą zajmowała się stosunkowo nieduża liczba historyków. Tworzyli oni obraz PZPR zgodny z wyobrazeniami i potrzebami propagandowymi partii. Dodatkowymi utrudnieniami było funkcjonowanie cenzury oraz brak dostępu do akt Urzędu Bezpieczeństwa i wojska. Uwarunkowania powodowały, że oficjalnie nie można było przedstawić pełnego obrazu omawianych zagadnień. Niemniej należy podkreślić, że badacze tamtego okresu stworzyli prace, które wciąż są aktualne pod względem poznawczym. Do autorów piszących o PPR, PPS i PZPR w województwie gdańskim lub ogólnie o Polsce, z uwzględnieniem organizacji terenowych można zaliczyć A. Sobocińskiego, I. Sobczaka, J. Siekierzyńskiego, B. Dymka, B. Syzdka, N. Kołomejczyka, W. Góry, R. Wapińskiego, A. Dobieszewskiego, J. Gołębiowskiego, J. Jakubowskiego².

¹ J. Cyrankiewicz w rozmowie z Mieczysławem Rakowskim; M. F. Rakowski, *Dziennik polityczny 1967-1968*, Warszawa 1999, s. 49.

² Zob. np.: A. Sobociński, *Rozwój organizacyjny Polskiej Partii Robotniczej na terenie województwa gdańskiego w latach 1945-1948*, Gdańsk 1972; Tenże, *Rozwój organizacyjny Polskiej Partii Socjalistycznej na terenie województwa gdańskiego w latach 1945-1948*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego UG”, seria

Bardzo ważnym materiałem, mówiącym wiele o opisywanej epoce, są artykuły prasowe. Po odrzuceniu warstwy propagandowej, można odnaleźć w głównych tytułach województwa – „Głosie Wybrzeża” („GW”) i „Dzienniku Bałtyckim” („DB”) m.in. treści uzupełniające biografie działaczy czy spisy partyjnych ciał kolegialnych.

Omawiając polityczną rzeczywistość powojennej Polski nie można zapominać, że w kraju starały się funkcjonować w tym okresie inne partie. W województwie gdańskim działały już od 1945 r. Stronnictwo Demokratyczne (SD), Stronnictwo Ludowe (SL), Stronnictwo Pracy (SP) i Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL). Nie miały jednak większego znaczenia politycznego. Wszystkie partie po wyborach 1947 r. został całkowicie zmarginalizowane. W ocenie I sekretarza KW Władysława Dworakowskiego³ z maja 1947 r. ugrupowania te były „lojalne”. Z członkami tych partii współpracowano w strukturach lokalnej administracji na terenie całego województwa⁴. Jeszcze w okresie bezpośrednio po zakończeniu działań wojennych zdarzało się, że ważne funkcje administracyjne pełnili ludzie spoza PPR i PPS, np. działacz SD M. Okęcki⁵ był pierwszym wojewodą gdańskim (1945-1946), a

historia, 1971, nr 1; tenże, *Rozwój Polskiej Partii Robotniczej w województwie gdańskim w latach 1945-1948. Z problemów struktury organizacyjnej i składu społecznego członków*, „Gdańskie Zeszyty Humanistyczne”, 1969, nr 18; tenże, *Z dziejów PPR i PPS w województwie gdańskim*, Gdańsk 1988; B. Dymek, *PZPR 1948-1954*, Warszawa 1989; B. Syzdek, *Zjednoczenie PPR i PPS – powstanie PZPR (spory ideowe i etapy przygotowań)*, „Z pola walki”, 1968, nr 4; I. Sobczak, *Procesy demograficzne w województwie gdańskim w latach 1945-1965*, Gdańsk 1970; J. Siekierzyński, *Tworzenie administracji państwowej w województwie gdańskim (1945-1950)*, Gdańsk 1978; J. Szczeblewski, *Przygotowanie organizacyjne do zjednoczenia PPR i PPS*, „Z Pola Walki”, 1966, nr 4; M. Stryczyński, *Gdańsk w latach 1945-1948. Odbudowa organizmu miejskiego*, Wrocław-Warszawa 1981; N. Kołomejczyk, B. Syzdek, *Pierwsze dni władzy ludowej w świetle sprawozdań działaczy PPR*, „Z Pola Walki”, 1961, nr 4; R. Wapiński, *Pierwsze lata władzy ludowej na Wybrzeżu Gdańskim*, Gdańsk 1970.

³ Władysław Dworakowski ps. „Włodek” ur. 10.09.1908 r. w Oblasach k/Kielc, zm. 17.11.1976 r. w Warszawie, pochodzenie robotnicze, ślusarz. Do Warszawy przybył poszukując pracy w 1924 r. W latach 1931-1934 należał do KPZU w stolicy. Od 1934 r. do rozwiązania w 1938 r. był członkiem KPP. W ankiecie z grudnia 1948 r. podał, że był członkiem AL, ale w aktach nie ma na ten temat więcej informacji. W PPR od 1942 r. Objął funkcję sekretarza dzielnicy Grochów później Wola, instruktora Komitetu Warszawskiego i członka jego egzekutywy. Od czerwca do sierpnia 1945 r. był kierownikiem Wydziału Personalnego tego komitetu. 27.09.1945 r. powołany na I sekretarza KW PPR w Gdańsku. 13.05.1946 r. wybrany ponownie na tę funkcję przez Konferencję Wojewódzką, odwołany przez KC 17.03.1947 r. W latach 1948-1951 był I sekretarzem KW PZPR w Łodzi, 1951-1952 sprawował funkcję Wydziału Organizacyjnego KC PZPR. Od czasu „zjednoczenia” w KC PZPR. W latach 1952-1954 zastępca członka BP KC PZPR, następnie do 1956 r. członek BP. Przez rok od 1954 r. był sekretarzem KC. Związany z aparatem bezpieczeństwa PRL. Od 07.12.1954 r. do 30.03.1956 r. Przewodniczący Komitetu ds. BP przy RM w rządzie J. Cyrankiewicza; Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), Komitet Centralny Polskiej Partii Robotniczej (dalej: KC PPR), sygn. 237/XXIII-878, Akta personalne Władysława Dworakowskiego; W. Ciempiel, J. Jakubowski, J. Szczeblewski, *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza*, Warszawa 1983, s. 352; T. Mołdawa, *Ludzie władzy 1944-1991*, Warszawa 1991, s. 108; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza. Tom I 1944-1956*, red. nauk. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005, s. 91.

⁴ Archiwum Państwowe w Gdańsku (dalej: AFG), Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej (dalej: KW PPR), sygn. 2598/2, *Referat wprowadzający I sekretarza Wł. Dworakowskiego*, k. 76-79.

⁵ Mieczysław Szczęśny Okęcki ur. 20.11.1988r. w Warszawie, zm. 21.03.1952 r. w Sopocie. Inżynier, w latach trzydziestych wicedyrektor Wydziału Techniki Zarządu m. st. Warszawy, 1938-1944 r. pracował w Kabulu. Po powrocie do kraju w 1944 r. został wiceszefem resortu komunikacji PKWN. Od 30.03.1945 r. do 01.1946 r. pełnił funkcję wojewody gdańskiego. Po odejściu z UWG pracował na Wydziale Inżynierii Lądowej i Wodnej PG. Zastąpiony na stanowisku wojewody przez Stanisława Zrałka

Władysław Czerny z tejże partii był pierwszym wiceprezydentem Gdańska⁶. Jednak w 1948 r. zarysowała się już wyraźna przewaga liczebna członków PPR i PPS we władzach administracyjnych województwa. Powiatowe Rady Narodowe w woj. gdańskim w kwietniu 1948 r. liczyły 812 radnych, z czego 253 reprezentowało PPR, 251 PPS (łącznie 62%), 137 SL, 79 SD, 9 PSL, 13 SP i 70 bezpartyjnych. W Wojewódzkiej Radzie Narodowej w Gdańsku pracowało 111 radnych: PPR 32, PPS 37 (łącznie 62%), SL 15, SD 14, PSL 2, SP 6 i 5 bezpartyjnych⁷. Działalność komunistów na Wybrzeżu Gdańskim rozpoczęła się po 30 marca 1945 r. tj. po ustanowieniu województwa gdańskiego. Wówczas, głównie na bazie działaczy z głębi kraju, budowano PPR.

Po zakończeniu wojny na Wybrzeżu Gdańskim zachodziły analogiczne wydarzenia jak w pozostałej części Polski. Komuniści opierając się na organach bezpieczeństwa i armii stale zdobywali przewagę. Sfałszowano wynik referendum (1946 r.) i wyborów w 1947 r., rozbito opozycjonistów z PSL, zlikwidowano opór zbrojny podziemia, a przełomowe miesiące 1948 r. upływały pod znakiem marginalizowania „sojuszników” z PPS i „oczyszczaniem” własnych szeregów. Ostatecznie z PPS usunięto 5 102, a z PPR ok. 1 051⁸ osób. Na skutek tej selekcji wyrugowano z polityki zasłużonych ludzi, np. wyrzucono z PPS i pracy pierwszego i drugiego powojennego burmistrza Kwidzyna (Heliodor Chmielewski i Waclaw Kleczewski), przewodniczącego MK PPS w Elblągu Mariana Reiche, wicestarostę elbląskiego Antoniego Piotrowskiego, przewodniczącego PRN w Elblągu Hipolita Niepokulczyckiego czy też wiceprezydenta Sopotu Adama Bogorię - Zakrzewskiego. Usuwanych szykanowano, a przeciwko środowisku gdańskich działaczy PSL „bezpieczeństwo” prowadziło działania operacyjne jeszcze w dekadzie E. Gierka⁹.

W momencie „zjednoczenia” w województwie gdańskim było 38 463 członków PPR i 23 072 członków PPS¹⁰. Przewaga liczebna PPR była wywołana sztucznie poprzez „czystki” i dawała komunistom dużą przewagę w strukturach nowo tworzonej partii.

Sam proces „zjednoczenia” był bardzo złożony, i wykracza poza ramy tematyczne referatu. Należy jednak wspomnieć, że odbywał się według wskazówek kierowanych z central partyjnych. „Teren” był zobowiązany do ich ścisłego przestrzegania i wykonywania. Uregulowano wszystkie aspekty, począwszy od lustracji

(członka PPR/PZPR); J. Zbikowska, *Mieczysław Szczepny Okęcki* [w] *PSB*, 1978, t. 231, s. 657-659.

⁶ M. Etmańska, *Stronnictwo Demokratyczne na Ziemi Gdańskiej w latach 1945-1975*, Warszawa 1979, s. 12 i 22.

⁷ APG, KW PPR, sygn. 2598/25, Wojewódzka ankieta sprawozdawcza o organizacjach społecznych i innych za miesiąc kwiecień 1948 r. PPR województwo gdańskie [brak daty], k. 39.

⁸ Tamże, sygn. 2598/6, *Protokół* z posiedzenia egzekutywy KW PPR w Gdańsku z dn. 16.XI.1948 r., k. 142; A. Sobociński, *Rozwój organizacyjny Polskiej Partii Robotniczej ...*, s. 53; tenże, *Z dziejów PPR i PPS w województwie gdańskim ...*, s. 103.

⁹ Zob. np.: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku (dalej: IPN Gd), sygn. 003/109 t. 1-3 Sprawa obiektowa krypt. „Kłos” nr rej. 1271 (30.01.1956 r.-30.06.1977 r.). Mimo zakończenia sprawy na środowisko w 1977 r. nadal kontrolowano operacyjnie b. członków PSL stosując tylko inne formy działania.

¹⁰ APG, KW PPR, sygn. 2598/25, k. 134; tamże, WK PPS, sygn. 2616/11, Wojewódzka ankieta sprawozdawcza za miesiąc grudzień 1948 r. WK PPS w Gdańsku [brak daty], k. 31.

majątków partyjnych, hasel na transparentach, organizację masówek w zakładach bądź formowania pochodów delegatów udających się na Kongres Zjednoczeniowy.

Z moich badań wynika, że za cezurę pierwszych przymiarek personalnych można wskazać posiedzenie egzekutywy KW PPR z 2 listopada 1948 r.¹¹ Zimą tego roku KC PPR wyznaczył liczbę delegatów na zjazd, kształt władz KW, obowiązujące proporcje we wszystkich komitetach nowego ugrupowania, w których miało zasiąść 251 członków b. PPR, 112 b. PPS (zastępcy b. PPR 99, b. PPS 51). W Komisjach Rewizyjnych ustalono podział: b. PPR 32, b. PPS 14 (zastępcy b. PPR 12, b. PPS 11) i ustalili, że I sekretarzem zostanie Witold Konopka¹². Jakkolwiek nie wszystkie wskazane osoby weszły później do KW można kategorycznie stwierdzić, że dobór kandydatów został precyzyjnie ustalony przed formalnym powołaniem komitetu. W ten sposób zakończył się etap przygotowań, za który odpowiadał I sekretarz KW PPR S. Januszewski¹³. 13 grudnia 1948 r. obie partie pożegnały na dworcu gdańskim swoich przedstawicieli. PPR wysłała 39 delegatów, natomiast PPS 25¹⁴.

Przedstawiciele woj. gdańskiego powrócili z Kongresu 22 grudnia (Kongres odbył się w dniach 15-21 grudnia 1948 r.). Na tle „ogólnej i spontanicznej” euforii społeczeństwa z powodu powstania PZPR¹⁵ ukonstytuowały się władze 45 osobowego Komitetu. W jego składzie można wyróżnić 7 grup:

1. etatowi członkowie partii i Związku Młodzieży Polskiej (Witold Konopka¹⁶ – I sekretarz KW; Waclaw Banaś – I sekretarz KP w Tczewie; Antoni Bigus

¹¹ Egzekutywa obradowała wówczas w składzie: Januszewski, Brodziński, Jurkowski, Hołód, Zralek, Groszkiewicz, Sumiga, Szeliga, Sikora i Pawlikowski, APG, KW PPR, sygn. 2598/6, Protokół z posiedzenia egzekutywy KW PPR w dniu 2 XI 1948 r., k. 113.

¹² APG, KW PPR, sygn. 2598/6, Protokół z posiedzenia egzekutywy KW PPR z dnia 12 XII 1948 r., k. 160.

¹³ Stanisław Januszewski ur. 27.04.1916 r. zm. 23.05.1973 r., pochodzenie inteligenckie, prawnik, członek KZMP. Od 27.09.1945 r. powołany na stanowisko II sekretarza KW we Wrocławiu, w dn. 04.06.1946 r. wybrany na to stanowisko przez Konferencję Wojewódzką, w marcu 1947 r. odwołany mocą decyzji KC. Od 17.03.1947 r. sekretarz KW PPR. Pełnił funkcję do grudnia 1948 r.; J. Jakubowski, J. Szczeblewski, *PPR-PPS zjazdy i kongresy plenarne posiedzenia KC PPR i CKW PPS władze naczelne, I sekretarze KW PPR, I sekretarze WK i przewodniczący WK PPS 1944-1948*, Warszawa 1985, s. 37, 47 i 162.

¹⁴ AAN, KC PPR, sygn. 2136/7 mf., Wykaz imienny delegatów na Kongres Zjednoczeniowy, k. 75-76; tamże, KC PPR, sygn. 2136/7-8 mf., Goście WK PPS Gdańsk, k. 74; APG, WK PPS, sygn. 2616/1, Wykaz imienny delegatów na Kongres z dn. 14.12.1948 r., k. 162.

¹⁵ Na temat organizacji wieców, manifestacji i masówek po powstaniu PZPR zobacz np.: „DB” 16, 24, 25, 26 grudnia 1948 r.; „GW” 23 grudnia 1948 r.; APG, KW PPR, sygn. 2598/22, Wykaz odbytych wieców pokongresowych w województwie gdańskim [brak daty], po 27 grudnia 1948 r., k. 123; APG, WK PPS, sygn. 2616/23, Wykaz wieców PPS. Kampania pokongresowa wiece szczebla powiatowego 1948 r., [brak daty], k. 82.

¹⁶ Witold Konopka ur. w 1911 r. W wieku 15 lat działał w nielegalnych kółkach socjalistycznych. Członek zarządu Związku Młodzieży Socjalistycznej. W 1928 r. wstąpił do KZMP. Od 1929 r. działacz KPP. Działal w KD KPP „Wola”. Sekretarz Komitetu Okręgowego w Zagłębiu Dąbrowskim, w Łodzi i w Warszawie. W czasie wojny służył jako major w I Pułku Czołgów I Dywizji Kościuszkowskiej. Od 1944 r. pełnomocnik PKWN w woj. rzeszowskim. Później I sekretarz KW PPR w Lublinie. Działal także na polu dziennikarskim. Członek polskiej komisji na konferencji w sprawie wolności słowa w Genewie. Od grudnia 1948 r. I sekretarz KW PZPR w Gdańsku. Decyzję o objęciu stanowiska podjęto w KC PPR. Wybrany ponownie na I konferencji wojewódzkiej w dniu 26.06.1949 r. Odwołany na podstawie decyzji KC z dn. 27.06.1950 r. W AAN i APG nie zachowały się jego akta personalne; „DB” grudzień 1948; „GW” grudzień 1948; W. Ciempiel, J. Jakubowski, J. Szczeblewski, dz. cyt., s. 303 i 371.

- I sekretarz KP w Wejherowie; Stanisław Brodziński¹⁷ - sekretarz KW; Stanisław Bukowski¹⁸ - sekretarz KW i kierownik Wydz. Ekonomicznego KW; Tadeusz Góral - sekretarz KM w Elblągu; Bazyli Hołód¹⁹ - kierownik Wydz. Organizacyjnego KW; Bolesław Jankowski - kierownik Wydz. Zawodowego KW; Helena Kamińska - kierownik Wydz. Propagandy KW; Józef Mackiewicz - KP w Starogardzie Gdańskim; Tadeusz Majster - sekretarz KZ w Stoczni Gdańskiej; Stanisław Marczewski - sekretarz KW; Piotr Nowak - kierownik Wydz. Personalnego KW; Jan Olejniczak - KM w Gdyni; Józef Pawlikowski - przewodniczący ZW ZMP w Gdańsku; Edward Sankowski - I sekretarz KP w Elblągu; Marian Sikora - I sekretarz KM w Gdyni; Leon Stankiewicz - z-ca kierownika Wydz. Komunikacji KW; Adam Sumiga - I sekretarz KM w Gdyni; Zofia Wiśniowiecka - ZW Ligii Kobiet; Józef Ziółkowski - przewodniczący WKKP;

2. administracja lokalna (Antoni Duda-Dziewierz - przewodniczący WRN w Gdańsku; Antoni Gruszczyński - wiceprezydent Gdyni; Bolesław Nowicki - prezydent Gdańska; Leon Srebrnik - przewodniczący MRN w Gdańsku; Piotr Stolarek - przewodniczący MRN w Gdyni; Henryk Zakrzewski - prezydent Gdyni; Stanisław Zrałek²⁰ - wojewoda gdański);

¹⁷ Stanisław Brodziński ur. 30.04.1915 r. pochodzenie społeczne chłopskie, szkoła powszechna. Przed 1939 r. w KZMP, w PPR od 1942 r. II sekretarz KW PPR; APG, KW PPR, sygn. 2598/6, Alfabetyczny wykaz delegatów na drugi zjazd partyjny z województwa gdańskiego, k. 138.

¹⁸ Stanisław Bukowski ur. 28.12.1909 r. w Makowie Mazowieckim, pochodzenie społeczne robotnicze. Z zawodu inżynier mechanik. W PPR od 1942 r., kierownik Wydz. Ekonomicznego, tamże.

¹⁹ Bazyli Hołód s. Jana ur. 23.02.1907 r. w Mostach k/Włodawy zm. 07.12.1963 r. Od 1925 r. w KZMP. Przed wojną w KPP. Po wybuchu wojny w ZSRR. W 1945 r. w PPR jako I sekretarza KP PPR w Puławach. Członek Prezydium PRN w Puławach (1946 r. - 1947 r.). Po ukończeniu szkolenia partyjnego skierowany do Gdańska. W 1950 r. II sekretarz KW PZPR w Gdańsku. Od 1950 r. do 1953 r. w KC PZPR w Warszawie jako st. instruktor Wydz. Rolnego. W grudniu 1953 r. został przeniesiony do KW PZPR w Lublinie na funkcję sekretarza organizacyjnego. Od stycznia 1955 r. był I sekretarzem KW PZPR w Lublinie. W lutym 1957 r. powrócił do KP PZPR w Puławach jako I sekretarz. Od października 1957 r. do 1963 r. w KW PZPR w Koszalinie, AAN, KC PPR, sygn. 237/XIII-87, Akta osobowe Bazylego Hołoda.

²⁰ Stanisław Zrałek ur. 21.06.1907 r. w Pruszkowie, zm. 08.01.1954 r. Inżynier budownictwa lądowego. W 1929 r. skazany na miesiąc więzienia w Piotrkowie za obrazę Marszałka J. Piłsudskiego. Rok później podczas służby wojskowej skazany za ten sam czyn na dwa miesiące więzienia w Łodzi. Nawiązał kontakty z PPR w Pruszkowie gdzie miał zajmować się zbieraniem pieniędzy oraz kolportażem prasy partyjnej. Akces formalny do PPR złożył w 1945 r. W tym roku sąd partyjny w Warszawie oczyścił go z zarzutów kontaktów z AK, nacjonalizmu i niejasnych okoliczności wyjazdu do Niemiec (1944 r.). Po powrocie do kraju szybko awansował w administracji. Z pracownika Wydziału Komunikacji i Ogólnego został mianowany na wicewojewodę warszawskiego. Od lutego 1945 r. do stycznia 1946 r. zasiadał w egzekutywie KW w Warszawie. W 1946 r. awansowany na wojewodę gdańskiego. W zachowanym materiale źródłowym nie zachowały się zapisy mogące wskazywać na przyczyny tak szybko rozwijającej się kariery. Od lutego 1946 r. do grudnia 1948 r. był członkiem KW PPR, a od grudnia 1948 r. był w egzekutywie PZPR. Uczestnik Kongresu Zjednoczeniowego w 1948 r. z ramienia KP w Łęborku. Pod koniec 1949 r. S. Zrałek popadł w konflikt z I sekretarzem KW PZPR w Gdańsku W. Konopką. Ponownie zarzucano mu kontakty z AK, antysemityzm oraz złe zarządzanie WUG. W dn. 27.03.1950 r. otrzymał nagane partyjną za nie wykonanie postanowień PZPR w sprawie polityki mieszkaniowej. Funkcję wojewody utracił w maju 1950 r. W lutym 1951 r. był dyrektorem w Zakładach Osiedli Robotniczych w Dyrekcji Okręgowej w Krakowie. Otrzymał Złoty Krzyż Zasługi w 1945 r. i Polonia Restituta w 1946 r., AAN, KC PPR, sygn. 237/XXIII-346, Akta personalne Stanisława Zrałka; „GW” z dn. 07.12.1948 r.

3. gospodarka (Jerzy Goszczewski – wicedyrektor Stoczni Gdańskiej; Zbigniew Modliński – dyrektor DOKP w Gdańsku; Wincenty Sarnecki – wicedyrektor Gdynia – Ameryka Linie Żeglugowe (GAL); Walenty Szeliga – dyrektor Centrali Rolniczej; Jan Tomasiak – dyrektor Przedsiębiorstwa Telefonicznego Okręg w Gdańsku;
4. prasa partyjna (Jacek Groszkiewicz²¹ – redaktor naczelny „Głosu Wybrzeża”);
5. działacze społeczni (Stanisław Duda – działacz Zw. Zaw. Kolejarzy; Pius Krasiński – sekretarz Zw. Zaw. Transportowców; Aleksander Młodnicki – sekretarz KZ Marynarki Handlowej);
6. policja polityczna (Eugeniusz Dowkan – WUBP w Gdańsku; Józef Jurkowski²² – Szef WUBP w Gdańsku);

²¹ Jacek Groszkiewicz vel. Hersz Herszkowicz s. Izraela-Mosze. Ur. 08.11.1909 r. w Kowalu k/ Włocławka. Zmarł 25.04.1973 r. Pseudonimy: „Jacek”, „Janek” i „Jerzy”. Z zawodu nauczyciel i dziennikarz. Narodowość żydowska i polska (ankiety z lat czterdziestych). Język żydowski i polski (ankiety z lat czterdziestych). Członek KPP w latach 1928/38. Wstąpił w 1929 r. do KZMP w dzielnicy Warszawa-Mokotów. W okresie od 1931 r. do 1934 r. pełnił funkcję przewodniczącego Zarządu Związku Nauczycielskiego w Warszawie. W ciągu lat 1935–1938 często aresztowany za działalność polityczną. 7 września 1939 r. opuścił Warszawę i dotarł do Brześcia. Po wejściu Sowietów służył w tamtejszej milicji, a następnie był dyrektorem szkoły. W 1939 r. został wybrany przewodniczącym Komitetu Miejskiego Zw. Zaw. Pracowników Szkół. Otrzymał mandat radnego Rady Miejskiej w Brześciu i szefował Komisji Komunalnej Rady Miasta. Był lektorem KM KP(b) Białorusi. Po ataku Niemców na ZSRR uciekł z Brześcia i wstąpił ochotniczo w dniu 25 czerwca 1941 r. do Armii Czerwonej (RKKK) w Pińsku. W RKKK służył do czerwca 1944 r. w pionie politycznym – nie był oficerem. W pierwszej połowie 1944 r. został członkiem WKP(b). Od czerwca 1944 r. w Armii Polskiej również jako pracownik ds. politycznych. Ukończył szkołę Oficerską w 3 DP. Członkiem WKP(b) przestał być w momencie wstąpienia do WP. W październiku 1944 r. otrzymał polecenie przygotowania się do pracy partyjnej w Komitecie Warszawskim PPR. Po wejściu WP do Warszawy został kierownikiem Wydz. Propagandy KW PPR w Warszawie, instruktorem ds. Żydowskich w Komitecie Warszawskim PPR i członkiem egzekutywy. W lipcu 1945 r. przeniesiony decyzją KC PPR do Gdańska. W czerwcu 1946 r. był członkiem Organu Głosowania Ludowego KW PPR powołanego w celu koordynacji przygotowań do referendum. W 1946 r. został redaktorem naczelnym partyjnego „Głosu Wybrzeża” w Gdańsku. Pracował w redakcji, będąc jednocześnie członkiem egzekutywy do 1950 r. Wówczas przeniósł się do Łodzi, gdzie wchodził w skład egzekutywy tamtejszego KW. Ponownie otrzymał zadanie prowadzenia organu prasowego tj. „Głosu Robotniczego”. W latach 1952/71 decyzją KC PZPR został skierowany do Warszawy i objął stanowisko redaktora naczelnego „Agencji Robotniczej”. W związku ze złym stanem zdrowia przeniesiono go w 1971 r. na stanowisko redaktora naczelnego „Nowych Czasów” w Warszawie, AAN, KC PZPR Wydział Kadr, sygn. 237/XXIII-666, Akta personalne Jacka Groszkiewicza; APG, KW PZPR, sygn. 2384/1, Skład Prezydium I Konferencji PZPR w Gdańsku, k. 101-102; Tamże, Protokół Komisji Skrutacyjnej I-szej Partyjnej Konferencji Wojewódzkiej PZPR w Gdańsku odbytej w dn. 25, 26 czerwca 1949 r.”., k. 106; APG, KW PZPR, sygn. 2384/53, Protokół z plenum Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku w dn. 26 czerwca 1949, k. 55; APG, KW PZPR, sygn. 2384/162, Protokoły posiedzeń egzekutywy KW styczeń – lipiec 1949, passim; R. Wapiński, *Pierwsze lata władzy ludowej na Wybrzeżu Gdańskim*, Gdańsk 1970, s. 59.

²² Józef Jurkowski vel. Jungman ur. 30.03.1913 r. w Lublinie. W 1928 r. wstąpił do KZM. Od 1932 r. był zawodowym funkcjonariuszem KC KZMP w charakterze sekretarza okręgów Lublin, Siedlce i Płock. W latach 1933/34 i 1935/39 osadzony w więzieniach za działalność polityczną. Od lipca 1944 r. „do dyspozycji” Kierownika Resortu BP Radkiewicza. Od 1944 r. w PPR. Wieloletni pracownik „bezpieczeństwa” m.in. w l. 1948/50 r. Szef WUBP w Gdańsku. W 1956 r. skierowany do Międzynarodowej Komisji dla Nadzoru i Kontroli nad wykonaniem rozejmu w Indochinach. W dn. 26.05.1958 r. został zwolniony ze służby. Otrzymał rentę z MSW i pracował w Zarządzie Budowy Maszyn Pompowych w Warsza-

7. kultura i nauka (Jan Błaziński – kurator; Antoni Kwiatkowski – student (z zawodu technik nawigator); Stefan Minc – dziekan Katedry Chemii Fizycznej PG; Stanisław Turski²³ – Rektor Politechniki Gdańskiej).

We władzach KW kobiety zostały stanowiły 4,4% (Z. Wiśniowiecka i H. Kamińska). Kamińska²⁴ była jedyną kobietą, której pozwolono objąć stanowisko kierownicze (kierowniczka Wydz. Propagandy). Żadna działaczka nie pełniła funkcji politycznych w egzekutywie i sekretariacie. Na temat takiego stanu rzeczy znamienne wypowiedział się w lutym 1949 r. kierownik Wydz. Propagandy – T. Nowak: „Po linii składów personalnych Komitetów: brak kobiet w składzie Komitetów, jeżeli były, to raczej dla dekoracji, a nie dla pracy w Komitecie”²⁵. Oceniając skład KW należy wyraźnie podkreślić, że wbrew deklaracjom o proletariackim charakterze PZPR było to ugrupowanie kierowane przez regionalny establishment. Ster partyjny całkowicie znajdowały się w rękach zawodowego aparatu partyjnego, szefostwa UB, nauki i gospodarki. We władzach zabrakło miejsca dla przedstawicieli „świata robotniczego”, ludzi, którzy pracowali fizycznie w fabrykach lub na roli.

I sekretarzem został 37 letni działacz, który dopiero zapoznawał się ze specyfiką regionu. Konopka to klasyczny przykład „człowieka w teczce”, który został narzucony województwu przez centralę. To kolejny wyraz – jak to ujął A. Paczkowski – wojskowego sposobu rządzenia partią (swoisty rozkaz)²⁶. Taką formę rządzenia partią nazywano *centralizmem demokratycznym*, o którym partyjny ideolog R. Zambrowski mówił, że stanowi fundament spistości partii.

wie. W dniu 04.08.1969 r. pozwolono mu wyjechać do Izraela. Losów Jurkowskiego w tym kraju nie udało mi się ustalić. W maju 1951 r. tak pisał o zmianie danych: „Zmienionym nazwiskiem posługuję się od maja 1943 roku. Nazwisko zmieniłem na zlecenie dowództwa politycznego dywizji, które chciało mnie zużyć na robotcie politycznej. Od tej chwili wszystkie moje dokumenty i nominacje opiewają na Jurkowski. Wszystkie dane poza nazwiskiem i nazwiskiem matki, która z domu była też Jungman /oraz żony, która z domu jest Binsztok/ są ściśle”. Zmieniono imię matki Jungmana z Rywki na Marię, a ojca Dawida na Daniela; IPN Bu, sygn. 0154/54, Akta osobowe Jurkowski Józef s. Daniela ur. 30.03.1913 r. w Lublinie (wydruk z CD); *Aparat bezpieczeństwa w województwie gdańskim w latach 1945–1990. Obsada stanowisk kierowniczych*, wstęp i oprac. M. Węgliński, Gdańsk 2010, s. 165-166; M. Korkuć, „Moje bezpieczniackie wojsko”. *Początki władzy komunistycznej w oczach płk UB Józefa Jurkowskiego*, [w] *Aparat represji w Polsce Ludowej 1944-1989*, Rzeszów, nr 1/5/2007.

²³ Stanisław Turski ur. 15.05.1906 r. W PPS od 1945 r.; APG, WK PPS, sygn. 2616/1, Wykaz imienny delegatów na Kongres z dn. 14.12.1948 r., k. 162; AAN KC PPR, sygn. 2136/7 mf, Wykaz imienny delegatów na Kongres Zjednoczeniowy, k. 75-76.

²⁴ Helena Kamińska ur. 20.10.1905 r. w Warszawie. Do PPR wstąpiła w ZSRR w 1943 r. Od 1922 r. w KZMP, od 1928 r. w KPP. W czasie wojny w ZPP; APG, KW PPR, sygn. 2598/6, Alfabetyczny wykaz delegatów na drugi zjazd partyjny z województwa gdańskiego, k. 139.

²⁵ APG, KW PZPR, sygn. 2384/162, Protokół z posiedzenia egzekutywy KW PZPR w Gdańsku z dn. 22.02.1949 r., k. 36.

²⁶ A. Paczkowski, *Pół wieku dziejów Polski 1939-1989*, Warszawa 2005, s. 161; Egzemplifikacją tej metody było wyznaczenie pierwszego I sekretarza KW PZPR W. Konopki (15.12.1948 r.-27.06.1950 r.). Egzekutywie KW PPR po prostu oświadczone: „*Nowym I będzie Witold Konopka*”. Nie odnotowano w protokóle żadnych przyczyn takiej nominacji. Nie podano również powodów „zdjęcia” z funkcji I sekretarza S. Januszewskiego, którego jeszcze kilka dni wcześniej szykowano na I sekretarza KW PZPR; APG, KW PPR, sygn. 2598/6, Protokół z posiedzenia egzekutywy KW PPR z dnia 12.XII.1948 r., k. 160.

W Komitecie najważniejszą rolę odgrywały egzekutywa i sekretariat. Ciało to można określić „partią wewnętrzną”. Ta partyjna elita została wyraźnie zdominowana przez b. PPR. W egzekutywie przypadło im 70% miejsc, a w sekretariacie 75%. Byli to etatowi działacze partyjni i osoby oddelegowane przez PZPR do zarządzania węzłowymi sektorami ważnymi dla kontroli życia publicznego.

Tabela 1. Skład pierwszej egzekutywy KW PZPR w Gdańsku (grudzień 1948 r.).

L.p.	Imię i nazwisko członka egzekutywy	Przynależność partyjna przed „zjednoczeniem”	Funkcja
1	Witold Konopka	PPR	I sekretarz
2	Stanisław Duda	PPS	Zw. Zw. Kolejarzy
3	Antoni Duda -Dziewiarz	PPS	Przewodniczący WRN w Gdańsku
4	Jacek Groszkiewicz	PPR	Redaktor Naczelny „Głosu Wybrzeża”
5	Bazyli Hołod	PPR	Kierownik Wydz. Organizacyjnego KW
6	Józef Jurkowski	PPR	Szef WUBP w Gdańsku
7	Józef Pawlikowski	PPR	Przewodniczący ZW ZMP
8	Marian Sikora	PPR	I sekretarz KM PZPR w Gdyni
9	Jan Tomasik	PPS	Dyr. Przedsiębiorstwa Telefonicznego Okręg w Gdańsku
10	Stanisław Zrałek	PPR	Wojewoda Gdański

Źródło: „DB” z dn. 29.12.1948 r.; A. Sobociński, *Z dziejów PPR i PPS w województwie ...*, s. 108.

Tabela 2. Skład pierwszego sekretariatu KW PZPR w Gdańsku (grudzień 1948 r.).

L. p.	Imię i nazwisko członka sekretariatu	Przynależność partyjna przed „zjednoczeniem”	Funkcja
1	Witold Konopka	PPR	I sekretarz
2	Stanisław Brodziński	PPR	Sekretarz
3	Stanisław Marczewski	PPS	Sekretarz
4	Stanisław Bukowski	PPR	Sekretarz

Źródło: „DB” z dn. 29.12.1948 r.; A. Sobociński, *Z dziejów PPR i PPS w województwie ...*, s. 108.

PZPR natychmiast po uformowaniu tworzyła struktury organizacyjne. W styczniu działały wydziały: Komunikacyjny, Zdrowotny, Organizacyjny, Personal-

ny, Administracyjny, Kobiety, Ogólny, Ekonomiczny i Propagandy²⁷. Ich funkcjonowanie było niezbędne, aby objąć kontrolą kolejne sektory administracji, gospodarki oraz do obsługi kandydatów i członków partii. Według obliczeń B. Dymka na przełomie 1948/49 r. liczebność partii w województwie gdańskim oscylowała wokół 60 000²⁸. Stanowili ok. 7% ogółu mieszkańców województwa (1% powyżej średniej krajowej). W ciągu pierwszego miesiąca odnotowano spadek liczby pezetpeerowców o 2,8%. Wśród odchodzących i wyrzucanych większość stanowili członkowie b. PPS. Taki stan wpisywał się w krajową tendencję. Liczba członków PZPR w Polsce, szacowana na koniec grudnia 1948 r. na 1 442 794 zmniejszyła się w ciągu miesiąca do 1 333 136 członków (spadek o 7,6%). 17% udział kobiet w gdańskiej organizacji partyjnej również wpisywał się w średnią krajową (18,7%)²⁹.

Partyjnych włodarzy w Gdańsku można uznać za ludzi młodych. Żaden z I sekretarzy, którzy od zakończenia wojny do końca kadencji W. Konopki (27 czerwca 1950 r.) rządili partią, nie przekroczył 40 roku życia (w 1948 r. W. Melzacki miał 38 lat, W. Dworakowski – 40, S. Januszewski – 32, W. Konopka – 37). Średnia wieku sekretariatu partii wynosiła 36,7 lat (w 1948 r. S. Brodziński miał 33 lata, W. Konopka – 37, S. Marczewski – 38, S. Bukowski – 39). Za sprawą nestorów komitetu S. Dudy i A. Dudy-Dziewierza średnia wieku członków egzekutywy wynosiła 42 lata (w 1948 r. M. Sikora miał 41 lat, S. Duda – 62, A. Duda-Dziewiarz – 52, W. Konopka – 37, J. Groszkiewicz – 39, B. Hołod – 41, J. Jurkowski – 35, J. Pawlikowski – 28, J. Tomasiak – 44, S. Zrałek – 41).

Taki stan rzeczy powodował, że i w tym aspekcie gdański komitet nie wyróżniał się na tle pozostałych KW w Polsce (po „zjednoczeniu” 70% członków Komitetów Wojewódzkich miało od 25 do 45 lat).

Ciekawym i słabo zbadanym zagadnieniem dotyczącym komitetu jest kwestia środków finansowych. Bilans zamknięcia aktywów KW PPR wynosił 34 109 782 77 zł natomiast WK PPS 10 687 753 zł. Na 1 stycznia 1949 r. stan posiadania KW PZPR wyliczono na 44 851 790 77 zł. Buchalterzy partyjni dokładnie wyliczyli, jakimi kwotami dysponowano. Gotówka w kasie: b. PPR 233 797 10 zł, b. PPS 2 855 zł. Aktywa w PKO: b. PPR 156 037 zł, b. PPS 2 000 zł. Inwentarz: b. PPR 28 857 562 zł, b. PPS 10 687 753 zł. Dłużnicy: b. PPR 4 424 606 14 zł, b. PPS 51 400 zł. Fundusz majątkowy: b. PPR 27 674 406 92 zł, b. PPS 10 342 513 zł. Wierzyciele: b. PPR 6 388 045 85 zł, b. PPS 446 825 zł. Dodatkowo w 1949 r. KC przekazał gdańskiemu komitetowi w ramach subwencji 169 366 339 zł³⁰. Jak widać PPS dysponowała znacznie mniejszy-

²⁷ APG, KW PZPR, sygn. 2384/162, Posiedzenie egzekutywy z 6 stycznia 1949 r. Struktura organizacyjna – Wydziały KW w woj. gdańskim, k. 8-9; Była to struktura, analogiczna do budowanych w innych KW PZPR np.: w Białymstoku; A. Pasko, *Kulisy władzy ludowej w województwie białostockim (1948-1956): organizacja, główne kierunki działania KW PZPR*, Białystok 2002, s. 128-129.

²⁸ B. Dymek, dz. cyt. s. 190.

²⁹ Tamże.

³⁰ APG, KW PZPR, sygn. 2384/10787, *Wyszczególnienie dochodów budżetowych KW PZPR w 1949 r.*, [brak daty], k. 17-18; Szerzej na temat finansów PPR/PZPR w Gdańsku w l. 1948/50 zob. M. Żukowski, „Skrywana potęga”. Gospodarka finansowa Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gdańsku. Od zorganizowania komitetu do „reformy” finansów partyjnych w październiku 1950 r. (maszynopis w redakcji „Zapisków Historycznych”).

mi sumami. Silną pozycję majątkową PPR, a szczególnie PZPR zbudowała na bezceremonialnym wykorzystaniu zasobów publicznych, począwszy od zajmowania ocalałych po wojnie budynków po dotacje z budżetu państwa. Należy podkreślić, że majątek ten przez cały okres istnienia partii pozostawał poza kontrolą społeczną ale pod skrupulatnym nadzorem BP.

22 kwietnia 1949 r. komitet wzbogacił się o atrybut, który towarzyszył ugrupowaniu do rozwiązania w 1990 r. KC wydał w ramach ogólnopolskiej akcji sztandar o wymiarach 160 cm na 120 cm. Na jednej stronie umieszczono napis „PZPR” wyszyty srebrną nicią. W rogach widniały żółte liście (złote). Na drugiej stronie umieszczono nazwę: „Komitet Wojewódzki w Gdańsku” i ponownie żółte liście w rogach³¹.

Pierwotnie uformowany Komitet Wojewódzki utrzymał swój kształt przez pół roku. W dn. 25-26 czerwca 1949 r. zebrała się Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo - Wyborcza. Była to „najwyższa władza wojewódzkiej organizacji partyjnej” zwoływana przez KW PZPR raz w roku (w trybie zwykłym), zaś konferencję nadzwyczajną można było zwołać na mocy uchwały KC bądź na żądanie minimum 1/3 liczby członków partii w województwie. Członkowie Konferencji rozpatrywali sprawozdania KW, omawiali najważniejsze zagadnienia partii, rad narodowych oraz zw. zawodowych. Na Konferencji wybierano członków KW oraz Wojewódzką Komisję Rewizyjną (WKR). Ponadto Konferencja kontrolowała wykonanie uchwał i dyrektyw oraz była zobligowana do „zapewnia warunków swobodnego rozwoju krytyki i samokrytyki”³².

Otwierając obrady I sekretarz W. Konopka mówił:

Proszę tow. nasza dzisiejsza konferencja zamyka okres scalenia naszej organizacji partyjnej województwa Gdańskiego. Szeregi byłych organizacji PPR i PPS zrosły się w całość i wychowały nowych ludzi. Dzisiaj zamykamy pierwszy odcinek naszej pracy i postaramy się wyciągnąć z niego wnioski na przyszłość³³.

Konferencja obradowała pod przewodnictwem wyłonionego przez aklamację Prezydium. Wśród jego członków zasiadali partyjni promineneci z KC Antoni Alster i Marian Spychalski. Na Konferencję przybyło 361 delegatów. Jednak głos decyzyjny posiadało tylko 359³⁴. Skład socjalny delegatów kształtował się następująco:

³¹ W tamtym okresie swoje sztandary otrzymywały również inne komitety PZPR np.: KP w Malborku (04.05.1949 r.), KP w Kartuzach (04.05.1949 r.), KM w Elblągu (04.05.1949 r.), KP w Kwidzynie (28.06.1949 r.), KP w Starogardzie (28.06.1949 r.), KP w Kościerzynie (20.01.1950 r.), KP w Sztumie (20.01.1950 r.) czy też KP w Tczewie (21.02.1950 r.). Stosowano różne motywy ozdobne i napisy np.: na sztandarze KW PZPR w Białymstoku napisano: „Proletariusze wszystkich krajów łączcie się”, na sztandarze dla KP w Łomży pojawiły się młot i kłosa; AAN, KC PZPR, sygn. XXIX/86, Rejestr sztandarów wykonanych przez KC dla komitetów PZPR, k. 76.

³² *Statut Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*, Warszawa 1955, s. 79-83.

³³ APG, KW PZPR, sygn. 2384/1, Wojewódzka Instancja Partyjna. Protokół I Konferencji Wojewódzkiej PZPR 25 i 26 czerwca 1949 r., k. 1.

³⁴ W materiale źródłowym nie odnotowano, dlaczego dwóch działaczy nie miało prawa głosu. Nie podano również ich nazwisk, APG, KW PZPR, sygn. 2384/1, Protokół Komisji Mandatowej I-szej Partyj-

robotnicy 234 osób (64,8% z czego 0,5% to robotnicy rolni 12 osób), chłopi 48 osób (13,3%), funkcjonariusze publiczni i pracownicy umysłowi 79 osób (21,6%)³⁵. Taki układ powodował, że partia w swojej masie utrzymywała charakter robotniczo - chłopski (łącznie 78,1%). Głosowanie, które wyłoniło nowy skład KW nadzorowane było przez Komisję Skrutacyjną. Wzięło w nim udział 344 delegatów, którzy oddali 100% głosów ważnych. Znamienne, że na 51 miejsc w Komitecie kandydowało tylko 55 osób. Liczba zgłoszonych do plenum była więc niemal równa wybranym (stosunek 1:1,078). Pozwala to na wysnucie wniosku, że głosowano „pro forma”, a kierownictwo PZPR nie dopuszczało do personalnych niespodzianek.

Konferencja wybrała 15-osobową grupę zastępców członków komitetu. Ich rola sprowadzała się do „bycia gotowym” do zastąpienia członka KW. Ponadto wyłoniono 3 osobową WKR (Włodzimierz Maksymowicz, Borys Gutherc i Henryk Zakrzewski) i 2 ich zastępców (Józef Wysocki i Edward Koziorowski). Liczby te odpowiadały wymogom formalnym narzucanym przez obowiązujący statut.

Zgodnie ze statutem plenarne posiedzenie KW miało odbywać się „nie rzadziej niż co dwa miesiące”. Było to istotne, ponieważ pomiędzy Konferencjami partią rządziło Plenum KW, które zebrało się w 1949 r. 6 razy (3 lutego, 17 marca, 9 maja, 24 czerwca, 7 lipca, 23/24 listopada). Terminowość dochowano do lipca, ale w drugiej połowie roku obradowano tylko dwukrotnie. Następne zebranie plenarnie miało miejsce po kolejnej długiej pauzie w dn. 8 lutego 1950 r.³⁶ Plenum, poza zatwierdzeniem referatu sprawozdawczego na Konferencję Wyborczą, omówieniem jej przebiegu i zatwierdzeniem rezolucji ustanowionej przez Konferencję zajmowało się – co wykażę poniżej – analogicznymi kwestiami co egzekutywa. Mówiono o akcji scaleniowej, sprawach wsi, spółdzielczości, oceniano uroczystości 1 Maja i 22 Lipca i przeprowadzono po III Plenum KC (listopad) dużą debatę na temat „czujności rewolucyjnej”.

Na podstawie kalendarza obrad plenum można wnioskować, że po czerwcowej konferencji ustabilizowano sytuację wewnątrz PZPR i wyraźnie zmniejszono intensywność posiedzeń plenarnych. Skutkowało to wzrostem znaczenia egzekutywy, która stanowiła organ wykonawczy komitetu. Miała obradować „nie rzadziej niż raz na tydzień”, a statut określał, że składała się z 11-15 członków w tym 3-6 sekretarzy. Taki stan rzeczy spowodował, że w stosunku do grudnia 1948 r. liczebność „partii wewnętrznej” zwiększyła się o 1/3. Z biegiem czasu liczba członków gdańskiej egzekutywy rosła np. po X konferencji 17 osób (styczeń 1967 r.), XVIII konferencja 24 osób (czerwiec 1981 r.). Wiązało się to m. in. ze stanem członków partii i zwiększaniem liczby stanowisk nomenklaturowych.

nej Konferencji Wojewódzkiej PZPR w Gdańsku odbytej w dn. 25, 26 czerwca 1949 r., k. 103-104.

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże, sygn. 2384/52a, Porządek obrad posiedzeń plenarnych KW PZPR w Gdańsku lata: 1949 do końca 1975 roku, passim; tamże, sygn. 2384/53, Protokoły posiedzeń plenarnych KW PZPR 1949, passim.

Tabela 3. Skład egzekutywy KW PZPR (czerwiec 1949 r.).

L.p.	Imię i nazwisko	Funkcja	Wykształcenie	Zawód
1	Witold Konopka	I sekretarz	Brak danych	Bez zawodu
2	Stanisław Brodziński	Sekretarz	Szkoła powszechna	Bez zawodu
3	Stanisław Bukowski	Sekretarz	Wyższe	Inż. mechanik
4	Barbara Krupa	członek	Wyższe	Lekarz
5	Wacław Banaś	członek	4 kl. gimnazjum	Bez zawodu
6	Jacek Groszkiewicz	członek	Wyższe	Nauczyciel
7	Piotr Stolarek	członek	Szkoła graficzna	Zecer
8	Marian Sikora	członek	Szkoła powszechna	Bez zawodu
9	Stanisław Zrałek	członek	Wyższe	Inżynier
10	Koper	członek	Brak danych	Brak danych
11	Józef Jurkowski	członek	Brak danych	Brak danych
12	Ludwik Krasucki	członek	Średnie	Kreślacz
13	Stanisława Starczewska	członek	Brak danych	Brak danych
14	Józef Pawlikowski	członek	Średnie	Student
15	Bazyli Hołod	członek	Brak	Rolnik

Źródło: APG, KW PZPR, sygn. 2384/1, Protokół I Konferencji Wojewódzkiej PZPR 25 i 26 czerwca 1949 r., *passim*; tamże, sygn. 2384/53, Protokół z Plenum Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku w dniu 26 czerwca 1949, k. 55.

Gdańska egzekutywa w 1949 r. obradowała 37 razy, nie zachowując wymaganej cykliczności spotkań. Statystycznie odbywano posiedzenia raz na półtora tygodnia. Jednak w praktyce przerwy były znacznie dłuższe, np. w czerwcu zebrano się raz, a w listopadzie dwukrotnie: (6, 13 stycznia, 9, 22, 26 lutego, 8, 16, 26 marca, 6, 9, 16, 23, 27 kwietnia, 4, 16, 23, 31 maja, 20 czerwca, 2, 9, 23, 30 lipca, 6, 13, 22 sierpnia, 3, 10, 17, 24 września, 8, 22, 29 października, 7, 15 listopada, 7, 19, 31 grudnia)³⁷.

Egzekutywa obradowała często w powiększonym składzie. Posiedzenia wizytowali goście z KC, UWG, komitetów terenowych i zakładowych, a także zapraszani przedstawiciele poszczególnych sektorów gospodarki. Obradowano w ten sposób, że zagadnienie relacjonował referent, a pozostali uczestnicy przedstawiali swój pogląd. Każdy temat następnie podsumowywano wyciągając wnioski i określając kolejne cele.

Zakres działalności tego gremium był bardzo szeroki. Zajmowano się kadrami, organizacją pracy poszczególnych wydziałów KW, wymianą legitymacji partyjnych, służbą zdrowia, szkolnictwem wszystkich poziomów, gospodarką (poziomem produkcji i jej jakością, cenami, płacami, brakami na rynku), rolnictwem prywatnym, kolektywizacją, spółdzielczością, związkami zawodowymi, organizacjami społecznymi (TPPR, Liga Kobiet, ZHP), partyjną organizacją młodzieżową (ZMP), pracą WRN i innych podmiotów administracyjnych, sprawami morskimi (rybołówstwo, stocznie, marynarka handlowa), współzawodnictwem pracy, oceną

³⁷ APG, KW PZPR, sygn. 2384/162, Protokoły posiedzeń egzekutywy KW styczeń – lipiec 1949, *passim*; tamże, sygn. 2384/163, Protokoły posiedzeń egzekutywy KW sierpień – grudzień 1949, *passim*.

prasy i rynku wydawniczego, analizą relacji pomiędzy PZPR, a środowiskami twórczymi (plastycy, muzycy, nauczyciele), zagadnieniami związanymi z Kościołem, polityką mieszkaniową, walką z sabotażem, „ubojowaniem partii”, „umasowaniem partyjnym w społeczeństwie”, „czujnością partyjną” etc. Ponadto omawiano sprawy bieżące (urlopy członków KW) i nadzwyczajne (sztormy, powódzie), a także nadzorowaniem uroczystości państwowo-partyjnych (22 Lipca, 1 Maja, rocznica Rewolucji Październikowej).

Mówiąc o zagadnieniu kadr należy pamiętać, że dopiero od maja 1950 r. obowiązywał normatyw partyjny *Nomenklatura spraw personalnych załatwianych przez Komitety Wojewódzkie i Komitety Powiatowe*, który zasadniczo wyeliminował napięcia na tle kadrowym pomiędzy KW, a administracją. Wówczas partia przejęła kontrolę nad tą kwestią.

Zgodnie z zasadą centralizmu demokratycznego egzekutywa czuwała nad „przenoszeniem postanowień partyjnych w dół”. Już w marcu, wypracowano podział kontroli i odpowiedzialności nad poszczególnymi komitetami. Wyznaczeni członkowie egzekutywy byli zobowiązani do uczestnictwa w konferencjach powiatowych i miejskich, zostali zobligowani do poprawiania jakości pracy partyjnej w terenie i czuwania nad „czystością partyjną”. Byli swoistymi „opiekunami” niższych instancji.

Tabela 4. „Opiekunowie” organizacji terenowych z ramienia egzekutywy KW PZPR w Gdańsku.

L.p.	Członek egzekutywy KW PZPR	Przydzielony przez KW obszar działania
1	W. Konopka	Gdańsk - miasto
2	S. Brodziński	Gdynia - powiat
3	S. Marczewski	Tczew - powiat i Malbork - powiat
4	J. Ziółkowski	Kwidzyn - powiat
5	M. Sikora	Starogard Gd. - powiat
6	J. Jurkowski	Gdańsk - powiat
7	B. Hołod	Lębork - powiat
8	J. Groszkiewicz	Komitet Marynarzy (MH)
9	S. Zralek	Wejherowo - powiat morski
10	B. Krupa	Sztum - powiat
11	L. Krasucki	Kartuzy - powiat i Elbląg - miasto
12	A. Duda - Dziewierz	Elbląg - powiat
13	P. Nowak	Sopot - powiat
14	P. Stolarek	Kościerzyna - powiat

Źródło: APG, KW PZPR, 2384/162, Podział organizacji miejskich i powiatowych pomiędzy członków egzekutywy KW z dn. 26.03.1949 r., k. 66.

Poznanie życiorysów liderów gdańskiej organizacji partyjnej (w referacie ograniczam się - ze względów czasowych - tylko do osób najważniejszych) pozwala na wniosek, że dominującą siłą polityczną stanowili ludzie z PPR. Mechanizm doboru kadr doprowadził do zmarginalizowania polityków z rodowodem

pepesowskim. Polską kierowała jedna partia, w niej rządziła niewielka „partia wewnętrzna”, w której najważniejsi byli członkowie egzekutywy i sekretariatu. Prym w tych gronach wiedli ludzie znający realia pracy w KPP. W gdańskiej elicie partyjnej znaleźli się politycy mający doświadczenie wyniesione z wojskowego aparatu politycznego czasu wojny, służby w Armii Czerwonej do której wstąpili ochotniczo, z WKP(b) do której sami składali akces po militarnej tragedii Polski w 1939 r., sowieckich organizacji związkowych, nielegalnych partii politycznych funkcjonujących w latach międzywojennych (KZMP, KPZU, KPZB) i „rodzimego” aparatu bezpieczeństwa. Odpowiadali *expressis verbis* za brutalizację życia politycznego i wprowadzanie sowieckich porządków na Wybrzeżu Gdańskim. Dzięki ich działaniom doprowadzono np. do wydania administracyjnych zakazów pobytu nad Bałtykiem tak zasłużonych ludzi jak kmdr Bolesław Romanowski czy Eugeniusz Kwiatkowski. W grupie uplasowano pierwszoplanowe postaci komitetu: W. Konopka, B. Hołod, J. Groszkiewicz wł. Hersz Herszkowicz, J. Jurkowski wł. J. Jungman, H. Kamińska, M. Sikora, Z. Wiśniowiecka, Tadeusz Majster, Jan Hauser, Julia Majsner, A. Sumiga, P. Stolarek, S. Bukowski, Włodzimierz Zborowski, Czesław Walczak, Jan Sobociński, Władysław Chweściuk, S. Brodziński, A. Bigus, E. Dowkan, S. Zrałek. Mówiąc o gdańskich stalinistach, zaakcentowałem rolę peeperowców. Warto jednak odnotować dwa szczególne wyjątki od tej reguły. Duda - Dziewierz (PPS od 1916 r.) i Krasucki (PPS od 1945 r.) zrobili karierę w ówczesnych warunkach politycznych. Byli czołowymi reprezentantami tzw. „gdańskiej lewicy PPS”. Oni w wielkiej mierze odpowiadali za masowe czystki partyjne i podporządkowanie socjalistów.

System polityczny został tak zorganizowany, aby ułatwiać płynne przenikanie polityki, gospodarki i resortów siłowych. W okresie bierutowskim szczególnego znaczenia nabierały relacje KW PZPR - WUBP. Zasiadanie ubeków we władzach „partii wewnętrznej” i duży procent upartyjnienia pracowników bezpieczeństwa umożliwiał łatwą i, co także istotne, oficjalną wymianę danych. UB posiadał informacje, które służyły do prowadzenia polityki personalnej w partii, gospodarce i administracji, a partia dzieliła się wiedzą o gospodarce, polityce kulturalnej, stanie organizacji i liczebności PZPR, podporządkowanych organizacji młodzieżowych i społecznych oraz partii satelickich. Symbioza ta w połączeniu z sowieckim wsparciem logistycznym i militarnym umożliwiła objęcie kontroli nad Polską na kilka dziesięcioleci.

Przedstawiona struktura organizacyjna i większość zaprezentowanych działaczy funkcjonowało nieprzerwanie przez pierwszych 8 lat istnienia PZPR. Wbrew pozorom nie jest łatwo opisać precyzyjnie dynamikę ówczesnych zmian. W latach czterdziestych materiał źródłowy powstawał w trudnych warunkach materiałowych, organizacyjnych i kadrowych. Z tych powodów nie sposób niekiedy odtworzyć pisowni nazwisk. Dokumenty z tamtego czasu zawierają bardzo dużą ilość błędów ortograficznych i literówek. Ważnym zagadnieniem jest kwestia wiarygodności zamieszczanych w dokumentach danych liczbowych. Należy pamiętać, że przechodziły one selekcję. Niektórych rzeczy niewątpliwie nie odnotowywano, bo np. uznawano je „za zbyt mało ważne”. Inne ukrywano lub odpowiednio „prze-

tworzano" z obawy przed zwierzchnikami. W tym zakresie ważną sprawą jest również pamiętanie o bałaganie w organizacji pracy struktur partyjnych.

Zmiany w opisanym modelu zaczęły następować w latach pięćdziesiątych (śmierć Stalina, ucieczka J. Światły, niepokoje na Węgrzech, osłabienie władzy UB nad partią i społeczeństwem), ale dopiero po zmianie pokoleniowej w erze gomułkowskiej (lata 1956/70) supremację w PZPR zaczęli obejmować młodszy działacze z tzw. „pokolenia ZMP”.

*

Summary

Activity of Gdańsk-based Voivodeship Committee of the Polish United Workers' Party in the first year of its existence (from December 1948 to December 1949). The organizational structure, leadership, selected aspects of its activity.

Against a background of so-called unification of the Polish Socialist Party (PPS) and Polish Workers' Party (PPR) in 1948, the article demonstrates the organizational structure, number of members, financial issues and leaders of the Communist Party in Gdańsk. Through the painstaking scrutiny of the problem, the author comes to a conclusion that the political system developed by communists enabled steady relatedness of politics, economy and paramilitary-police formations of the time. Under the rule of Bolesław Bierut, the relations between the Party and Office of Security (UB) were strengthening. The official transfer of data was possible thanks to the fact that the substantial number of UB officials held posts in "the central communist authorities" and remaining employees were dependent on the Party. The Party relied on the UB's data while implementing its personnel policy as well as supervising administration and economy. In exchange, the Office of Security was provided with information about economy, culture-related policy, organizational and membership aspects of subject youth, social institutions and satellite parties. That symbiosis accompanied by Soviet logistic and military support enabled taking control over Poland for several decades.